

hanteert, biedt, samen met de methodologisch goed verantwoorde inhoudsanalyse, niet alleen een nieuw perspectief op de persgeschiedenis, maar nuanceert en verrijkt ook het bestaande beeld daarvan. Dat is een mooie prestatie.

MARCEL BROERSMA, RIJKSUNIVERSITEIT
GRONINGEN

Legêne, Susan, *Spiegelreflex. Culturele sporen van de koloniale ervaring* (Amsterdam: Bert Bakker, 2010, 294 blz., ISBN 978 90 8351 3355 6).

Nederland heeft de laatste jaren veel aandacht gehad voor zijn koloniale verleden. Die uitte zich onder meer in de herdenking van verjaardagen, de inhuldiging van nieuwe monumenten en de organisatie van tentoonstellingen. Voorwerpen die vijftig jaren geleden in museumdepots waren gestopt, worden nu weer vanonder het stof gehaald. Susan Legêne, die van 1997 tot 2008 als hoofd Museale Zaken verbonden was aan het Tropenmuseum en sindsdien hoogleraar politieke geschiedenis is aan de VU, heeft over een aantal van die objecten nu het zeer geslaagde *Spiegelreflex* geschreven. Verwijzend naar de complexe beeldvormingsprocessen die ook aanwezig zijn in fotografie, onderzoekt ze de mechanismen van uitwisseling, classificatie, interpretatie, toe-eigening, verzwijging, etc. van het museaal cultureel erfgoed met een koloniale achtergrond.

Ze doet dat aan de hand van zes cases. Een eerste betreft de omgang met het slavernijverleden, die ze analyseert aan de hand van visuele bronnen, zoals een gegraveerd glas, een borduurwerk, een schilderij en een kijkkastje. Legêne staat stil bij de oorsprong en de makers van die voorwerpen en de manier waarop zij later in Nederland werden geïnterpreteerd. Een mooi voorbeeld is dat van twee obia's, rituele voorwerpen uit Suriname. In de reisnotities van de man die deze rituele voorwerpen uit Suriname in 1823 naar Nederland

meebracht, werden ze slavenbezems genoemd. In een museumcatalogus uit 1899 werd er echter niet meer naar slaven verwezen en werd gefantaseerd dat men de obia's alleen kan bemachtigen tijdens de bekering van zijn eigenaars. De obia's werden 'materiële getuigenissen van de kracht van de christelijke zending'.

Ook in het tweede hoofdstuk, dat foto-collecties over de Hindustaanse migratie naar Suriname analyseert, stelt Legêne de invloed van christelijke interpretatiekaders vast. Ze maakt daarnaast nog veel andere conclusies en reflecties, zoals over de methodologische mogelijkheden en de kracht van beelden in de stereotypering. Het hoofdstuk is ook een eerste illustratie van Legênes persoonlijke aanpak: één van de bestudeerde albums werd gemaakt door haar grootouders. Ook verder in het boek blijken bestudeerde voorwerpen uit de eigen familie te komen.

De derde case gaat over de Nederlandse omgang met batik, de bekende Indonesische decoratietechniek op textiel. Legêne toont hoe – door vijf fasen heen die min of meer samenvallen met de klassieke periodisering van de koloniale geschiedenis tussen 1815 en de onafhankelijkheid – telkens andere aspecten van batik werden uitvergroot om paternalisme, fascinatie, superioriteit, economische concurrentie of artistieke toe-eigening te onderschrijven. Zij doet dat in dit hoofdstuk eerder met geschreven dan met visuele bronnen, en de laatste worden meer als illustratie dan als vertrekpunt van de analyse gebruikt.

Het vierde hoofdstuk bestudeert een kwartetspel uit 1942 dat de Nederlandse huisgezinnen moest vertrouwd maken met koloniale thema's. Erg knap is dat de auteur de portretten van de 'volkstypen' identificeert en aantoonde hoe totaal verschillende contexten bij elkaar gebracht worden. Ook haar opmerkingen over afwezigheid zijn treffend. Er zijn vier kaarten met wapens, maar geen geweer. Vier transportmiddelen, maar geen fiets. Vier boten, maar geen stoomschip.

Het vijfde hoofdstuk gaat over de receptie-geschiedenis van de symbolistische schilder Jan Toorop, die op Java werd geboren en op zijn veertiende naar Nederland trok. Zijn werk is duidelijk geïnspireerd door zijn Indische periode, maar in vier tentoonstellingen die na 2001 in Nederland werden georganiseerd, wordt dat amper vermeld. Legêne ziet verbanden met de schok die de Indonesische onafhankelijkheid teweegbracht in Nederland en met de impliciete verwestering van de kunstgeschiedenis na het kolonialisme.

In het laatste hoofdstuk staat Legêne ten slotte stil bij enkele monumenten die in de voorbije jaren zijn opgericht door Afro-Surinaamse en Hindostaans-Surinaamse migranten. Enerzijds beogen zij de insluiting van hun ervaring in de gezamenlijke geschiedenis van de Nederlandse maatschappij waar zij nu toe behoren. Anderzijds leiden zij ook tot uitsluiting en nieuwe scheidslijnen. De bestudeerde groepen kiezen immers voor een internationaal profiel en identificeren zich met hun Afrikaanse en Indiase voorouders. Eén van de monumenten is een standbeeld van Gandhi.

Al deze deelstudies spruiten voort uit eerder onderzoek, en worden nu voor het eerst samengevoegd. Legêne heeft goed geprobeerd hen te integreren en voegt regelmatig kruisreferenties in naar andere hoofdstukken. Ze ambieert zelfs een zekere representativiteit. Haar boek omvat een brede periode (van 1794 tot 2008) en gaat zowel over Suriname als over Nederlands-Indië. De cases worden afgewisseld met meer algemene teksten die de koloniale geschiedenis overlopen. Op zich was dat echter niet nodig. Het overzicht is überhaupt onvolledig en een synthese ontbreekt. De kracht van het boek zit in het detail.

IDESBALD GODDEERIS, K.U.LEUVEN

Nieuwste geschiedenis

Verdonk, Dirk-Jan, **Het dierloze gerecht. Een vegetarische geschiedenis van Nederland** (Dissertatie Utrecht 2009; Amsterdam: Boom, 2009, 560 blz., ISBN 978 90 8506 711 5).

In *Het dierloze gerecht* wil Verdonk meer dan de geschiedenis van het vegetarisme in Nederland presenteren. Hij snijdt in zijn vegetarische geschiedenis van Nederland (de ondertitel) een fundamentele kwestie aan, te weten de verhouding tussen mensen en dieren. Dit onderscheid tussen geschiedenis van vegetarisme en vegetarische geschiedenis is vergelijkbaar met dat tussen een geschiedenis van de feministische beweging en een feministische geschiedenis: de eerste behandelt een politiek-culturele beweging voor gelijke rechten, de tweede stelt de verhouding tussen de seksen centraal. Deze parallel tussen vegetarische en feministische geschiedschrijving drong zich bij het lezen van dit boek meermaals op. Verdonk wil aantonen dat dieren een historische constructie zijn en het is een van de (onderliggende) doelstellingen van zijn studie deze ‘niet-menselijke dieren’ – de terminologie maakt de inzet van de studie nogmaals duidelijk – een plaats in de geschiedenis te geven.

Verdonk laat zijn analyse van de verhouding tussen mensen en ‘niet-menselijke dieren’ beginnen in de tweede helft van de negentiende eeuw, toen dierenbescherming en vegetarisme zich in sociale organisaties begonnen te manifesteren. Het boek biedt geen doorlopend verhaal, maar is opgebouwd uit zes delen: drie over de zogenaamde ‘eerste golf’ van vóór de Tweede Wereldoorlog en drie over de ‘tweede golf’ vanaf de jaren zestig.

In de eerste drie delen wordt de verhouding mens-dier vanuit een persoonlijk en kleinschalig perspectief benaderd. Verdonk zoomt in op de betekenis en rol van dieren in de nieuwe wereldbeelden van de socialist en vegetariër Ferdinand Domela Nieuwenhuis (deel één) en de christen-anarchist Felix Ortt (deel twee).